

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2005-01-21

Utredningen om transport av
försvarsmateriel på M/S Estonia
(Fö 2004:06)

Till regeringen

Transport av försvarsmateriel på M/S Estonia under september 1994

1 Förord

Genom beslut den 3 december 2004 uppdrog regeringen åt hovrättspresidenten Johan Hirschfeldt att klarlägga huruvida Försvarsmakten eller Försvarets materielverk transporterat försvarsmateriel ombord på M/S Estonia under september månad 1994. Om uppgifter kom fram att sådana transporter ägt rum skulle också redovisas om materielen varit av explosiv beskaffenhet. Enligt uppdraget fick samråd ske med berörda myndigheter, däribland Försvarsmakten och Försvarets materielverk. Uppdraget skulle redovisas senast den 21 januari 2005.

Kammarrättsassessorn Lars Dahlström har tjänstgjort som sekreterare i utredningen.

Utredningen har antagit namnet Utredningen om transport av försvarsmateriel på M/S Estonia (Fö 2004:06).

Härmed överlämnar utredningen promemorian Transport av försvarsmateriel på M/S Estonia under september 1994.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm den 21 januari 2005

Johan Hirschfeldt

/Lars Dahlström

2 Uppdraget och en bakgrund till utredningens arbete

Utredningsuppdraget

I fråga om utredningsuppdraget hänvisas till avsnitt 1 och regeringens beslut 2004-12-03, FÖ2004/3004/RS, som i sin helhet framgår av *bilaga 1*.

Bakgrunden

Uppdraget har initierats av att det i massmedia förekommit uppgifter om att Försvarsmakten har transporterat försvarsmateriel ombord på M/S Estonia under september månad år 1994.

I Sveriges Televisions program Uppdrag granskning, som sändes den 30 november 2004, presenterades vissa uppgifter om att det svenska försvaret transporterat materiel ombord på M/S Estonia den 14 och den 20 september 1994. I programmet uppgav en före detta tulltjänsteman att han vid dessa tillfällen, enligt order, släppt igenom en viss bil som kom med M/S Estonia utan att kontrollera den. Tulltjänstemannen uppgav att han vid båda tillfällena gjorde en "fejkad" visitation av bilarna, varvid han öppnade vissa kartonger. Enligt tulltjänstemannens uppfattning var det militär elektronik som förvarades i kartongerna.

I TV-programmet uppgavs vidare att det under den aktuella perioden fanns en överenskommelse om förtullning av militär materiel mellan dåvarande generaltulldirektören Ulf Larsson och dåvarande överbefälhavaren Owe Wiktorin, samt att det var den svenska militären som skulle ha materielen från de aktuella transporterna. Vidare ställdes i programmet frågan om det förekom någon liknande transport ombord på M/S Estonia på olycksnatten till den 28 september 1994, men ingen av de personer som förekom i programmet sade sig ha någon kunskap om detta.

I anledning av de uppgifter som framkom i TV-programmet Uppdrag granskning om att det förelegat ett samarbetsavtal mellan tullen och Försvarsmakten rörande import av materiel till försvaret har Tullverket i ett pressmeddelande den 2 december 2004 lämnat följande information:

Möjligheterna för Tullverket att berätta om det aktuella avtalet är starkt begränsade med tanke på sekretessen i avtalet. Tullverket kan dock bekräfta att det finns ett sådant avtal och att det bygger på muntlig anmälning av införsel av gods vilken är en av flera möjliga sätt att fullgöra en anmälningsplikt. Den införsel som skett med hänvisning till avtalet har alltså varit korrekt och inte inneburit någon smuggling, enligt Tullverkets generaldirektör Göran Ekström. Försvarsmakten har med anledning av uppgifterna i Uppdrag granskning garanterat att myndigheten inte haft något militärt material ombord på fartyget M/S Estonia natten då det förläste. Tullverket kan i anslutning till detta bekräfta att det inte heller kommit in någon anmälan från Försvarsmakten om införsel av material vid detta aktuella tillfälle. Avtalets användning vid andra tidpunkter kan Tullverket av sekretessskäl inte kommentera. Tidigare genomgång från Tull-

verkets sida baserad på den information verket haft tillgänglig har inte givit tullen anledning att misstänka någon onormal last ur tullhänseende på M/S Estonia vid olyckstillfället.

Försvarsmaktens informationschef har den 2 december 2004 för Sveriges Radio – Ekot uppgivit i huvudsak följande:

Försvarsmakten kan garantera att den inte hade någon militär materiel ombord på M/S Estonia den natt hon förliste. Det har förekommit transporter av militär utrustning, men det var tidigare än förlisningen skedde. Försvarsmakten kan bekräfta att det funnits och fortfarande finns ett avtal med Tullverket, innehållet är dock hemligt. Försvarsmakten kan inte gå in på varför det svenska försvaret skulle vara intresserat av att få militärt materiel från Estland, men Försvarsmakten är alltid intresserad när det gäller kringliggande länders militära utrustning.

Parallellt med detta uppdrag har Försvarsmakten den 3 december 2004 fått i uppdrag av regeringen att senast den 21 januari 2005, i samråd med Försvarets materielverk, inkomma med en redovisning om hur man använder civila färdmedel vid transport av försvarsmateriel. Redovisningen skall särskilt ta upp transporter till och från Sverige. Organisation, ansvarsfördelning samt en redovisning om vilka typer av transportmedel och transportföretag som används skall tas upp liksom praktiska förhållanden och annan relevant information.

3 Utredningsarbetet

M/S Estonias förlisning har gett anledning till många olika frågeställningar, och händelsen har tidigare också varit föremål för olika utredningsinsatser från statsmakternas sida. Även flera enskilda personer och organisationer har lagt ned omfattande arbete för att undersöka och presentera olika omständigheter med anknytning till olyckan.

Regeringens nu föreliggande uppdrag är tydligt avgränsat. Uppgiften avser huruvida Försvarsmakten eller Försvarets materielverk transporterat försvarsmateriel ombord på M/S Estonia under september månad år 1994, och i så fall om denna materiel varit av explosiv beskaffenhet. Utredningsuppdraget avser därmed uteslutande de berörda myndigheternas verksamhet när det gäller transport av militär utrustning och i vilken utsträckning fartyget M/S Estonia använts i sådan verksamhet under september månad år 1994.

Det har inte ingått i mitt uppdrag att beröra några andra frågeställningar med anknytning till M/S Estonia än de som uttryckligen framgår av regeringens beslut från den 3 december 2004.

Av utredningsuppdraget framgår att samråd får ske med berörda myndigheter, däribland Försvarsmakten och Försvarets materielverk. Det har vidare funnits anledning att samråda med även andra

myndigheter och dess företrädare för att söka information som skulle kunna ha anknytning till uppdraget.

Nedan redovisas de myndigheter och vissa av deras företrädare som hörts under utredningsuppdraget. Vissa har kunnat lämna mera information som varit av betydelse för uppdraget, andra har endast lämna enstaka uppgifter eller inte haft någon relevant information alls att bidra med.

Mitt utredningsarbete har av nödvändighet påverkats av det faktum att det saknas eller finns mycket få handlingar med anknytning till den aktuella verksamheten bevarade hos de berörda myndigheterna. Detta förhållande har för det första förklarats med att den period som uppdraget avser ligger mer än tio år tillbaka i tiden och att därmed vissa handlingar som kan ha funnits har förstörts enligt gällande bestämmelser om gallring. För det andra är den verksamhet som nu är aktuell av sådan art att den normalt utförs utan särskilt mycket skriftlig dokumentation.

Utredningsarbetet har genomförts genom att jag hört ett antal tjänstemän i ledande och operativa befattningar som nu företräder, eller under den aktuella perioden företrätt: Tullverket, Försvarsmakten, Försvarets materielverk, Försvarets radioanstalt samt Säkerhetspolisen. Jag har därvid hört bl.a. f.d. generaltulldirektören Ulf Larsson, f.d. överbefälhavaren Owe Wiktorin, f.d. generaldirektören Per Borg, f.d. generaldirektören Per Kjellnäs samt generaldirektören Anders Eriksson. Dessa var under den aktuella perioden chefer för de fem nämnda myndigheterna. Jag har även varit i kontakt med företrädare för Totalförsvarets forskningsinstitut och Rikspolisstyrelsen. Vidare har jag hört f.d. generalmajoren Erik Rossander som vid den aktuella tiden var chef för den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten vid Försvarsmakten, MUST, till vilket även kontoret för särskild inhämtning, KSI, hör. Vidare har jag inhämtat upplysningar av nuvarande ordföranden för Försvarets underrättelsenämnd, landshövdingen Anders Björck och nämndens sekreterare, föredragande Ulf Birath, som var nämndens sekreterare även vid den aktuella tiden.

Det är mitt bestämda intryck att berörda myndigheter och dess företrädare till utredningen sökt klart redovisa de förhållanden som de bedömt vara av betydelse för genomförandet av detta uppdrag.

Jag har även tagit del av vissa myndigheters aktmaterial, hos Styrelsen för psykologiskt försvar eller med styrelsens biträde. Detta gäller bl.a. Åklagarmyndighetens akt i ärendet angående misstanke om brott i samband med M/S Estonias förlisning.

Ett möte har vidare ägt rum på önskan av två riksdagsledamöter.

Jag har i övrigt orienterat mig i för allmänheten tillgängligt material angående M/S Estonias förlisning som är publicerat i tryck eller i andra former.

Slutligen har det till mig från allmänheten kommit in skrivelser och annat material om förlisningen och dess orsaker. Detta material har jag tagit del av. Det har emellertid bedömts röra förhållanden som faller utanför uppdraget.

Frågor om import av försvarsmateriel och försvarsunderrättelseverksamhet faller i stor utsträckning under utrikes- och försvarssekretess enligt bestämmelserna i 2 kap. 1 och 2 §§ sekretesslagen (1980:100). Skyddstiden i underrättelsefrågor enligt dessa sekretessregler kan vara mycket lång och som längst sjuttio år, se 1 § sekretessförordningen (1980:657). Tystnadsplikten enligt dessa bestämmelser är vidare straffsanktionerad i brottsbalken. Det ligger i sakens natur att jag för uppdragets fullgörande har tagit del av uppgifter som omfattas av sådan sekretess. Utan stöd av lagens bestämmelser är jag förhindrad att vidarebefordra sådan information.

Den promemoria som här överlämnas är offentlig.

4 Resultat och slutsatser

Har Försvarsmakten eller Försvarets materielverk transporterat försvarsmateriel ombord på M/S Estonia under september månad 1994?

I det ovan nämnda TV-programmet Uppdrag granskning presenteras uppgifter om att det vid två tillfällen under september månad 1994 transporterades försvarsmateriel med M/S Estonia. Transporterna skall ha skett med de turer som anlände till Stockholm den 14 respektive den 20 september 1994. Vidare uppges att transporterna släpptes igenom den svenska tullen under särskilda former. Uppgifterna i programmet lämnas av en före detta tulltjänsteman. Enligt hans uppfattning var det militär elektronik som transporterades och det svenska försvaret var inblandat i transporterna.

Försvarsmakten har därefter i massmedia (i en intervju med Sveriges Radio – Ekot) bekräftat att det har förekommit transporter av militär utrustning. I samma intervju garanterar Försvarsmakten att den inte hade någon militär materiel ombord på M/S Estonia den natt då fartyget förläste. Tullverket har i pressmeddelande bekräftat att det mellan Tullverket och Försvarsmakten finns en överenskommelse om särskild införsel av försvarsmateriel men att någon anmälan från Försvarsmakten om införsel av materiel inte inkommit i samband med att M/S Estonia förläste. Tidigare utredning från Tullverkets sida har inte heller givit

tullen anledning att misstänka någon onormal last ur tullhänseende på M/S Estonia vid förlisningen.

Det har genom utredningsarbetet kunnat klarläggas att Försvarsmakten vid två tillfällen under september månad 1994 har transporterat försvarsmateriel med M/S Estonia, nämligen den 14 och 20 september. Materielen har bestått av elektronisk utrustning utan någon anknytning till vapensystem. Materielen har inte till någon del varit av explosiv beskaffenhet. Den utrustning som ingått i de två nämnda transporterna har avsetts för det svenska försvaret.

Det har i utredningen inte framkommit några uppgifter som ger anledning att anta att Försvarsmakten vid något annat tillfälle under september månad 1994 än den 14 respektive 20 transporterat försvarsmateriel med M/S Estonia. Vidare har inget framkommit som tyder på att Försvarets materielverk vid något tillfälle under september 1994 transporterat sådant materiel med M/S Estonia.

Således föreligger inte någon grund för mig att anta att Försvarsmakten eller Försvarets materielverk sökt transportera försvarsmateriel ombord på M/S Estonia då fartyget förliste.

Särskilt om överenskommelsen mellan Försvarsmakten och Generaltullstyrelsen

I det ovan nämnda TV-programmet förekommer uppgifter om en överenskommelse mellan Försvarsmakten och tullen om införsel till Sverige av försvarsmateriel.

De berörda myndigheterna har för mig bekräftat att det i september 1994 fanns en mellan Försvarsmakten och Generaltullstyrelsen (numera Tullverket) gällande överenskommelse om förenklad tullklarering vid Försvarsmaktens införsel av särskilt sekretesskyddad materiel till Sverige. Överenskommelsen har ingåtts mellan den dåvarande överbefälhavaren och den dåvarande generaltulldirektören. Överenskommelsen är generellt utformad och avser inte särskilt transportmedel. Även senare har sådan överenskommelse ingåtts.

Det faktum att ett visst samarbete mellan tullen och Försvarsmakten förekommer är något som tidigare omnämnts offentligt, dock utan några detaljer. I egenskap av totalförsvarsmyndighet har också Tullverket att i verkets underrättelsearbete iakttä eventuella intressen som sammanfaller med Försvarsmaktens, se Underrättelsekommitténs betänkande (SOU 1999:37) Underrättelsetjänsten – en översyn, s. 111 f.

Jag har under utredningen tagit del av den överenskommelse om införsel av försvarsmateriel som förelegat vid den aktuella tiden. Här vill jag nämna att kopia av överenskommelsen har överlämnats för kännedom till en tjänsteman i chefsställning i Försvarsdepartementet. Den har alltså varit känd inom Regeringskansliet i vart fall år 1994.

Den överenskommelse som gällde under den för utredningsuppdraget aktuella perioden innebär en förenklad klareringsrutin för införsel av försvarsmateriel. Det är endast en mycket begränsad krets av personer inom de båda myndigheterna som har känt till överenskommelsen och som varit delaktiga i det särskilda förfarandet. Enligt överenskommelsen skulle införsel föregås av en särskild anmälan från Försvarsmakten till Generaltullstyrelsen. Min utredning har visat att Försvarsmakten, vid de två nämnda transportererna under september 1994, muntligen har anmält vid vilken tidpunkt och med vilket fordon införsel skulle komma att ske samt därvid uppgivit vilken materiel som avsågs. Tullen har i samband med införseln kunnat inspektera godset för att säkerställa att endast det som anmälts förts in och därvid fatta de beslut som tullen funnit nödvändiga.

Avslutning

Med dessa vidtagna utredningsåtgärder och lämnad redovisning av resultat och slutsatser anser jag uppdraget slutfört.